

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІАЛЬНОЇ СУТНОСТІ ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Гончаренко Артем Маріушович

аспірант,

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

Науковий пошук у площині визначення категоріальної сутності та змістовного наповнення дефініцій «підприємець», «підприємництво», «підприємницька діяльність» триває вже не одне століття. Відповідно не полишає своєї актуальності ретроспективний аналіз, систематизація, періодизація та структурне узагальнення багатого різноманіття поглядів, думок, бачень та трактувань зарубіжних та вітчизняних дослідників.

На підставі проведених досліджень еволюції категоріальної сутності дефініцій «підприємництво» та «підприємець» від 18 і до середини 20 століття не можемо не констатувати існування різноманітних поглядів, думок та визначень.

Так, представники традиційного підходу до визначення підприємництва (А. Сміт, Д. Рикардо, Ж.-Б. Сей, К. Маркс) пов'язували цю економічну категорію з власністю на фактори виробництва, з цілеспрямованою діяльністю на ринку вільної конкуренції та об'єктивним базисом капіталізму, як соціально-економічної формації. Підприємець починає ототожнюватись з поняттям «капіталіст».

Представники маржиналістського підходу (Л. Вальрас та А. Маршал) остаточно закріплюють за підприємництвом та підприємницькою діяльністю необхідність комбінації трьох чинників виробництва – праці, землі і капіталу в поєднанні з невід'ємними чинниками успіху, а саме підприємницькими здібностями та талантом. Надалі А Маршал доповнив цю структуру організаційним чинником.

Теорія підприємництва як дії в умовах невизначеності, яка пройшла еволюційний шлях від засновника цього напрямку дослідження Р. Кантільона до Ф. Найта фокусує увагу на ризиках та невизначеності, як постійних атрибутах підприємницької діяльності [1, с. 75]. Підприємець завжди здійснює свою діяльність в умовах ризику, при чому категорія «ризик» поступово трансформується в поняття непередбаченого ризику.

На нашу думку, логічним розвитком наведених напрямів є концепція підприємництва як новаторства, розроблена Й. Шумпетером. Зазначимо, що саме цей концептуальний підхід і наразі не полишає своєї актуальності [2].

У свою чергу можна відокремити ще один напрям теорії підприємництва, який сформувався П. Друкер, Б.Санто і інші. Цей напрям тісним образом пов'язується з такою наукою, як менеджмент і наголошується на необхідності його комбінаторного співвідношення з підприємництвом.

Професор Ільчук М.М. та ін. [3, с. 106] здійснили ґрунтовне дослідження систематизації новітніх здобутків зарубіжних вчених щодо визначення сутності підприємництва. Автори зазначають, що новітні концепції підприємництва руйнують дисциплінарні межі і охоплюють цілий перелік соціально - економічних та поведінкових дисциплін.

Достатньо цікавими для теорії та методології підприємництва є результати досліджень В. Баумоля. Автор підкреслює вагому роль підприємництва для всього суспільства і зазначає наявність мінливості цієї ролі в різні часові періоди. Тобто в залежності від зміни правил та регуляторних норм ведення господарської діяльності в суспільстві, роль підприємця може бути як продуктивною, так і деструктивною.

Концепцію підприємництва з позиції соціального капіталу розвив американський вчений Д. Коулман [4]. Розглядаючи соціальний капітал як характеристику інституційного середовища і як запас ресурсів підприємця, вчений визначав його як неформальні норми та цінності, як властивість не стільки окремої особистості, а як ресурс розвитку компанії.

Розвиток теоретичних аспектів та формування відповідних концептуальних підходів розвитку підприємництва представниками української наукової думки активізувався у другій половині 19 ст. і загально визначеною тенденцією було дослідження категоріальної сутності підприємництва в широкій площині загальноекономічного бачення. Відомі українські вчені – економісти А.Антонович, М. Бунге, І. Вернадський, К. Воблий, М. Довнар-Запольський, В. Левітський, М. Туган-Барановський, М. Цитович та інші акцентували увагу на визначенні сутності підприємництва, організації підприємницької діяльності, принципах та функціях підприємця, його можливостях реалізації свого підприємницького ресурсу та відповідного значення для економіки.

Сучасна наукова спільнота не полишає спроб поглибити та розширити теоретико-методологічні горизонти цієї проблематики.

Відомий учений, теоретик підприємництва З.С. Варналій характеризує підприємництво як економічну категорію чи особливий тип господарювання, головним суб'єктом виступає підприємець, який раціонально поєднує (комбінує) чинники виробництва на інноваційній основі і власній відповідальності, організує та керує виробництвом з метою одержання підприємницького доходу» [5].

Професор Шпикуляк О.Г [6, с. 144] розглядає дефініцію підприємництва з точки зору поєднання еволюційного підходу

формування, становлення та розвитку з позиції інституційного забезпечення. Іншими словами підприємництво представляється як практичний результат постійного пошуку і удосконалення людьми механізмів задоволення потреб та запитів ринку. У свою чергу саме інституціональний механізм ринку є синергетичною силою, що одночасно і стимулює, і обмежує, і визначає прогрес та соціально-економічний розвиток підприємництва.

Доробок українських дослідників цього напрямку теоретичної сутності підприємництва охоплює сам генезис підприємництва, визначення національних особливостей сучасного бізнес середовища, специфіку державного регулювання.

Окремо слід виділити дослідження, що висвітлили шлях становлення та розвиток аграрного підприємництва в Україні та механізми його державної підтримки. Розробкою теоретико-методологічних засад ефективності функціонування аграрного підприємництва займався Андрійчук В.Г. Багатогранний вклад в розвиток теорії аграрного підприємства здійснив академік Малік М.Й. – це дослідження організаційно-правових форм аграрного підприємства, проблем розвитку аграрного підприємництва в умовах інституціональних трансформацій, розвитку сільськогосподарської кооперації та інтеграційних процесів в аграрному секторі економіки.

На розробці теоретико – методологічних засад фінансово-кредитного забезпечення, формування податкової та інвестиційної політики в аграрному секторі економіки були сфокусовані дослідження академіка Демяненка М.Я. Ґрунтовний вклад в розробці теоретико-методологічних засад реформування та формування господарського механізму функціонування та розвитку аграрного сектору економіки здійснив академік Саблук П.Т.

На підставі проведеного дослідження еволюції розвитку підприємництва, визначення його ролі для економіки та зростання добробуту суспільства, вважаємо за доцільне представити системне бачення основних підходів визначення змістовної сутності даної категорії (рис. 1).

Багатогранність категоріальної сутності підприємництва свідчить про динамічність процесу теоретико-методологічного обґрунтування його сутності. Це дослідження в плані пошуку нових можливостей, впровадження інноваційних механізмів та нових способів виробництва, подолання факторного впливу зовнішнього та внутрішнього середовища.

З іншого боку дослідження фокусуються на об'єктивній ризикованості підприємницької діяльності, необхідності наявності особистих, специфічних ділових якостей підприємця, здатних подолати всі перешкоди та досягти ефективності, прибутковості та сприяти подальшому розвитку.

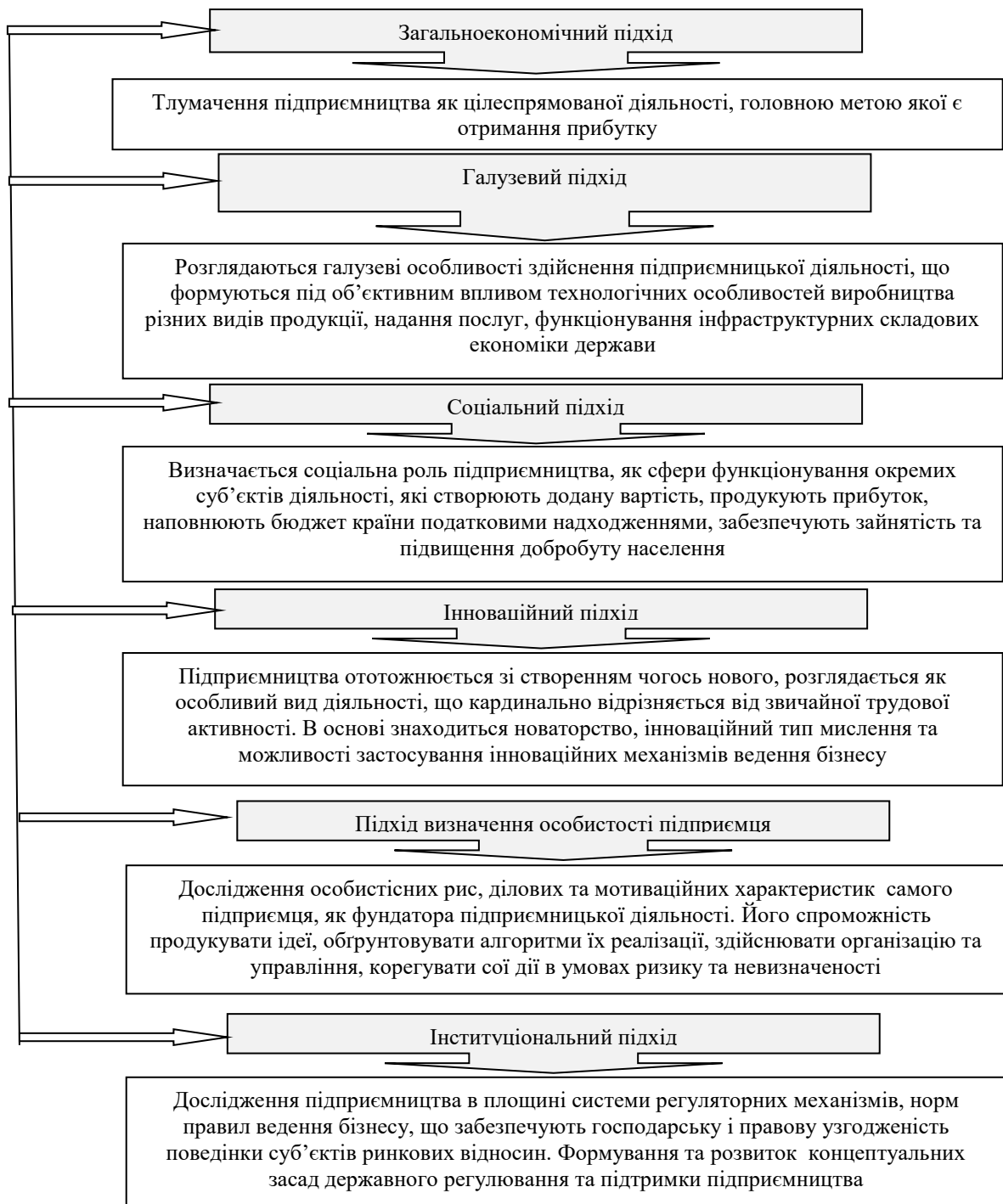

Рис. 1. Системний підхід до визначення категоріальної сутності підприємництва та підприємницької діяльності

Джерело: розроблено автором

Список використаних джерел:

1. Філіппов В. Ю. Еволюція понятійно-категорійного апарату підприємництва. *Економіка: реалії часу*. 2019. № 1 (41). С. 72–80. <https://economics.opu.ua/files/archive/2019/No1/72.pdf>. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.3416425>.
2. Шумпетер, Й. А. Теорія економічного розвитку: Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу / Пер. з англ. В. Старка. К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. С. 242.

3. Ільчук М. М., Ус С. І., Дмитрук М. І., Ільчук О. М. Теоретичні засади розвитку підприємництва. *Економіка АПК*. 2020. № 3. С. 100–110. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202003100>

4. Coleman J. S. Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*. 1988. Vol. 94. Supple-ment. P. 95–120.

5. Варналій З. С. Основи підприємництва: навч. посіб. Київ : «Знання-Прес». 2006. С. 350.

6. Шпикуляк О.Г. Інституціоналізм як методологія міждисциплінарного пошуку в економічній теорії. *Економіка АПК*. 2009. № 11. С. 141–147.